

הברכה והקללה בספר דברים

הקשיים בתיאורי הברכות והקללות

בקריאה של פרשת הברכה והקללה בפרשת כי-תבוא (דברים כ"ח) בולט חוסר הפרופורצייה בין הברכה והקללה. בנוסף לכך, בעוד שבברכה ניתן למצוא סדר מסוים, הקללה נראית לכאורה כמשוללת כל שיטה וסדר. במאמר זה נציג ניתוח ספרותי של פרשה זו, ונראה כי היא מורכבת מקבצים שבחלקם הם קובצי ברכות וקללות ובחלקם קללות בלבד. נראה כי קובצי הברכות-קללות מתאפיינים במבנה של שישיה וקובצי הקללות במבנה של שביעייה. כמו כן נצביע על קשרים הדוקים בין חלק מקבצים אלו לבין מקומות אחרים בתורה, ודרכם נלמד על המסרים של פרשת הברכה והקללה. נציין כי חלק מהקבצים מורכבים מפסוקים המופיעים ברצף וחלקם מורכבים מפסוקים שאינם ברצף, אך מאפיינים תוכניים וצורניים קושרים אותם יחדיו. כמו כן ישנם כמה פסוקים שלא ניתן היה לשייכם באופן ברור לאחד מהקבצים.¹ אין המאמר עוסק בשאלה כיצד שולבו הקבצים זה עם זה, ומדוע שולבו בצורה זו ולא בצורה אחרת. לשאלה זו יש להקדיש בירור נפרד.

בפרק הקודם לפרקנו (דברים כ"ז, יא-כו) מתואר ציווי הברכה והקללה בהר גריזים והר עיבל, ובתיאור זה יש קושי מסוים: הטקס כולל שישה שבטים מקללים ושישה שבטים מברכים, כשהשבטים בהר גריזים צריכים לומר ברכה: "אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים", והשבטים שעל הר עיבל צריכים לומר קללה: "ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל". אך מיד לאחר מכן מצווה התורה: "וענו הלויים ואמרו..." וכאן מופיעות שתיים עשרה קללות הפותחות ב"ארור". אין כאן זכר לברכות שלכאורה היו צריכים לברך העומדים על הר גריזים. בעיה נוספת היא שאת שתיים עשרה הקללות אומרים הלוויים, אך הלוויים מופיעים גם כאחד השבטים המברכים את העם על הר גריזים.

ייתכן שחוסר ההתאמה בין שני חלקי הציווי מלמד על שני חלקים בטקס הברכה והקללה. בחלקו הראשון של הטקס השבטים שבהר גריזים מברכים

1. רשימת הפסוקים של כל קובץ והפסוקים הבלתי משוייכים מובאת בסוף המאמר.

והשבטים שבהר עיבל מקללים, ובחלקו השני הלוויים אומרים את שתיים עשרה קללות ה"ארור" והעם עונים אמן.²

אם אמנם כך הדבר, ניתן אולי לומר כי בחלקו הראשון של הטקס כל שבט על הר גריזים אמר ברכה אחת, וכל שבט על הר עיבל קללה אחת, ובסך הכל נאמרו שש ברכות ושש קללות. תוכן הברכות והקללות אינו מפורש בכתוב, אך מכל מקום המבנה הוא של שש ברכות כנגד שש קללות. ננסה למצוא חיזוק לטענה זו מפרשת הברכה והקללה שבפרק כ"ח.

שש ברכות ומקבילותיהן בקללה

פרשת הברכה והקללה בפרק כ"ח פותחת בסדרת ברכות:

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו
אשר אנכי מצוך היום ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ
ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול ה' אלהיך
ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה
ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך
ברוך טנאך ומשארתיך
ברוך אתה בבאך
וברוך אתה בצאתך

(א-ו)

לאחר הפתיחה, מופיעות שש לשונות ברכה הפותחות ב"ברוך". נדלג עתה לתחילת פרשת הקללה (כ"ח, טו):

והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחקותיו
אשר אנכי מצוך היום **ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך**
ארור אתה בעיר ו**ארור** אתה בשדה
ארור טנאך ומשארתיך
ארור פרי בטנך ופרי אדמתך שגר אלפיך ועשתרת צאנך
ארור אתה בבאך ו**ארור** אתה בצאתך

(טו-יט)

לפינו שש לשונות קללה הפותחות ב"ארור" והמקבילות באופן מלא לשש לשונות הברכה. גם הפתיחה לקללה זו הינה השלילה המדויקת של פתיחת הברכה. מערכת זו של שש ברכות וכנגדן שש קללות מזכירה את הטקס בהרי גריזים ועיבל. ואף ייתכן שאלו הן הברכות והקללות שנאמרו באותו הטקס.³ כעת נראה כי מבנה זה של שישיות ברכות וקללות חוזר ומופיע פעמים נוספות.

2. וכך כנראה הבין אבן עזרא (כ"ז, טו). אך רש"י והחזקוני (כ"ז, יב) הולכים בעקבות המשנה בסוטה פרק ז' - ראה שם.

3. וכך מפרש אבן עזרא (כ"ז, טו).

קובץ נוסף של שש ברכות וקללות

נמשיך ונקרא את הברכה. לאחר הקובץ של שש לשונות הברכה הפותחות ב"ברוך" מופיע הקטע הבא (כ"ח, ז-יד):

1. **יתן ה'** את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך
 2. **יצו ה'** אתך את הברכה באסמיק ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך
 3. **יקימך ה'** לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמור את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך
 4. **והותרך ה'** לטובה בפרי בטן ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לתת לך
 5. **יפתח ה'** לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך
 6. והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה ונתן ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה
- כי תשמע אל מצות ה' אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמור ולעשות ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם

גם בקטע זה שש ברכות, כשבכל ברכה מתואר מעשה ה': "יתן ה'", "יצו ה'" וכו'. בקובץ הראשון של הברכות והקללות ראינו הקבלה מלאה בין הברכות ובין הקללות. ננסה ללכת בכיוון זה ולמצוא את הקללות המקבילות לשש הברכות בקובץ שלפנינו: הקללה המקבילה לברכה הראשונה (בהשוואה לברכה):

יתן ה' נגף לפני איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ. והייתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד	יתן ה' את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך (ז)
--	--

ולברכה השנייה:

ישלח ה' בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד השמדך ועד אָבֶדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני (כ"ח, כ)	יצו ה' אתך את הברכה באסמיק ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך
---	---

בנוסף לניגוד הענייני, הקשר בין הברכה והקללה בא לידי ביטוי במטבע הלשון "בכל משלח ידך" המופיע בשתייהן.

הקללה המקבילה לברכה הרביעית:

והותרך ה' לטובה בפרי בטנך ובפרי
בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה
אשר נשבע ה' לאבתך לתת לך

ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ
כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא תשמע
לשנו

גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן
ונער לא יחן

ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד
השמדך...

והצר לך בכל שעריך בכל ארצך אשר
נתן ה' אלהיך לך

ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנתך
אשר נתן לך ה' אלהיך במצור ובמצוק
אשר יציק לך איבך

האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו
באחיו ובאשת חיקו וביתר בניו אשר
יותיר. מתת לאחד מהם מבשר בניו
אשר יאכל מבלי השאיר לו כל במצור
ובמצוק אשר יציק לך איבך בכל
שעריך

הרכה בך והענגה אשר לא נסתה כף
רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרד תרע
עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה.
ובשלייתה היוצת מבין רגליה ובבניה
אשר תלד כי תאכלם בחסר כל בסתר
במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך
בשעריך (כ"ח, מט-נז)

והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב
אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה'
עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם
ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא
שמה לרשתה (כ"ח, סג)

תחת "והותרך ה' לטובה בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך", ה' יביא גוי מרחוק "ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך". ובמקום ברכת פרי הבטן בברכה, יתקיים בקללה "ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנתך".

במקום "והותירך ה' לטובה" בברכה, באה הקללה "האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו באחינו... אשר יותיר מתת לאחד מהם...".

ניתן להבחין בכך שקללה זו ארוכה ומלאת חזרות. בהמשך נראה כי היא מורכבת משתי קללות משולבות.

הפסוק האחרון (סג) נקשר לקללה זו ע"י הניגוד בין "והותירך ה' לטובה... על האדמה" לבין "ונסחתם מעל האדמה"⁴.

נעבור לברכה החמישית. הקללה המקבילה לה היא:

יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד השמדך (כ"ח, כד)	יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך
--	---

במקום "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך" בברכה, יש בקללה "מטר ארצך אבק ועפר מן השמים".

הקללה המקבילה לברכה השישית היא:

הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב (כ"ח, מג-מד)	והלוי גוים רבים ואתה לא תלוח ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה
---	--

הקללה מתארת היפוך של שלושת המוטיבים של הברכה המקבילה: הגר למעלה ואתה למטה, הוא ילוך, הוא יהיה לראש.

בקללה זו חסר הפועל המתאר את פעולת ה', פועל הבא בברכות ובקללות האחרות. בהמשך נראה כיצד הכתוב משלים אותו. מכל מקום, ניתן לראות שגם הברכה המקבילה אינה פותחת בפועל, אלא הפועל מופיע באמצע הברכה.

נחזור עתה לברכה השלישית. הקללה המקבילה לה היא:

והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתך עץ ואבן ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון	יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך
--	--

4. בהמשך יוכח שפסוק סג שייך למערכת זו. נראה כי פרשת התשובה בפרק ל' היא המשך ישיר של מערכת ברכות וקללות זו, ובפרשת התשובה יש פסוק המקביל לפסוקנו (ל', י).

עינים ודאבון נפש
והיו חייך תלאים לך מנגד **ופחדת** לילה
ויומם ולא תאמין בחייך
בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב
תאמר מי יתן בקר **מפחד** לבבך אשר
תפחד **וממראה** עיניך אשר תראה
(כ"ח, סד-סז)

זוהי קללת הגלות. תחת אשר הגויים יפחדו מישראל - "ויראו ממך", עם ישראל יפחד מהגויים "ופחדת לילה ויומם... מפחד לבבך אשר תפחד". במקום "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" שבברכה, עם ישראל עצמו יפחד "ממראה עיניך אשר תראה".

הכתוב מציג וריאציה נוספת על קללה זו:

יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן. והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך ה' שמה (כ"ח, לו-לז)

הפסוק מקביל מבחינה לשונית ותוכנית לקללה השלישית, אלא שהדבר מתואר ביתר קיצור, ונוסף אזכור של המלך. הביטוי "יולך ה' אותך... אל גוי..." הנו ניגוד ל"והלכת בדרכיו" שבברכה. אם לא תלך בדרכיו, הוא יולך אותך בדרך לגלות. הביטוי "יולך ה'" מהווה גם ניגוד לפסוק הסיום שבברכה "ולא תסור... **ללכת** אחרי אלוהים אחרים לעבדם" (כ"ח, יד). אם תלך אחרי אלוהים אחרים, ה' יולך אותך לגלות ושם תעבוד אלהים אחרים. ניגוד זה יכול לתרץ קושי גדול: כיצד ייתכן שעבודת האלילים בגלות תתואר כחלק מעונש? הדבר תמוה, כי זהו חטא ולא עונש. אך מתוך ההקבלה בין הקללה לבין הברכה ניתן להבין את משמעות העניין: אם העם יעבוד אלוהים אחרים בארץ ישראל, הוא יצא לגלות וימשיך את עבודתו זו בגלות. זוהי מעין אמירה רטורית: רצונכם לעבוד אלוהים אחרים - עשו זאת בגלות ולא בארץ ישראל. וריאציה זו של הקללה השלישית משלימה את הפועל של פעולת ה' שהחסירה הקללה החמישית, כך שמספרם של הפעלים מגיע לשש.

ניתן לראות כי הקללות השייכות לברכה השלישית מתקשרות גם לפסוק יד, המסיים את הברכות. דבר זה מעורר הרהור שאולי פסוק יד הנו המשך ישיר של הברכה השלישית (כ"ח, ט). ואמנם הברכה השלישית מצטיירת כשיא, כי בעוד כל שאר הברכות בקובץ עוסקות בנושאים גשמיים, בברכה הזו מתואר עניין רוחני נעלה - עם ישראל יהיה עם קדוש לה'. כמו כן הקללה המקבילה לברכה זו היא הגלות, שהיא שיא הקללה, וגם היא ראויה הייתה להיות הקללה האחרונה. הברכה השלישית יוצאת דופן גם מבחינת סגנונה. באמצע הברכה מופיע משפט התנאי: "כי

תשמר את מצוות ה' אלהיך והלכת בדרכיו" - בעוד בשאר הברכות אין כל תנאי. לאור הדברים האלו מסתבר שיש לראות את הברכה השלישית כברכה המסכמת בקובץ זה, ועל פי זה גם הקללה המקבילה העוסקת בגלות ראויה להיות הקללה המסכמת. ואמנם אם נניח כך, ונחבר את הברכה השלישית עם קטע הסיום של הברכות, יתקבל רצף שיכול להיות סיום הגיוני לברכה (ט-י, יג-יד):

יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' אלהיך והלכת בדרכיו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך כי תשמע אל מצות ה' אלקיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות ולא תסור מכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום ימין ושמאל ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם

בפנינו אם כן קובץ נוסף של שש ברכות וקללות המנוגדות אלו לאלו. בכל אחת משש הברכות מופיעה פעולת ה', וכנגדן בשש הקללות. בקללה השישית חסרה פעולה של ה', אך במקומה מופיעות שתי וריאציות של הקללה השלישית המשלימות לשש את פעולות ה'.

קובץ ברכות וקללות זה אינו מסתיים כאן. ההמשך של קובץ זה הוא **פרשת התשובה** (ל', א-טו). הפרשה פותחת בפסוק "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך...". הפרשה מתארת כיצד לאחר שיבואו הברכה והקללה העם יחזור בתשובה, ואז ישיב ה' את העם לארצו וישוּב ויברך את העם. ואמנם מילת המפתח בפרשה זו היא השורש ש-ו-ב, המופיע שבע פעמים.

ניתן לראות כי פרשה זו קשורה בקשר ספרותי חזק לקובץ הברכות והקללות לעיל:

פרשת התשובה	קובץ הברכה והקללה
ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך	והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ
ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך	ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך עץ ואבן
והותרך ה' אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה	והותרך ה' לטובה בפרי בטןך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לתת לך
כי ישוב ה' לשוב עליך לשוב כאשר שש על אבתך	והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה'

עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם
כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור
מצותיו וחקתיו
כי לא שמעת בקול ה' אלהיך לשמור
מצותיו וחקתיו אשר צוך

פרשת התשובה הנה סיום אופטימי לקובץ זה של ברכות וקללות. לאחר קיום הקללות העם יחזור בתשובה, ואז הקללות יתבטלו והברכות יחזרו.

פרשת התשובה מסיימת בפסוקים: "כי המצוה הזאת... לא נפלאה הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה... ולא מעבר לים הוא... כי קרוב אליך הדבר מאד" (ל', יא-טו). ייתכן שעולה מכאן ניגוד אירוני: ה' מביא עליהם גוי מרחוק, "ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ" - כי לא שמרו את המצוות שאינן רחוקות אלא קרובות.

הברכה בפרשת עקב

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם
ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתך
ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך תירשך ויצהרך שגר אלפך
ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתך לתת לך
ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך
והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל
שנאיך (ז', יב-טו)

בפרשת עקב מובאת ברכה בלבד ללא קללה מקבילה. ניתן לראות כי הברכה מבוססת על שישה פעלים המתארים את ברכת ה'. ששת הפעלים בנויים בצורה דומה: ושמר לך, ואהבך, וברכך, והרבך, וברך פרי אדמתך, והסיר ה' ממך.

הקללה חסרה לכאורה, אולם בהמשך פרשת עקב מוצאים אנו פסוקים היכולים להיות פתיחה לקללה:

והיה אם שכח תשכח את ה' אלהיך... העדתי בכם היום כי אבד תאבדון
כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן תאבדון
עקב לא תשמעון בקול ה' אלהיכם (ח', יט)

הפתיחה לפרשת הקללה קיימת, אך פירוט הקללה איננו. אולם את הקללה המשלימה לפרשת עקב נוכל למצוא דווקא בפרקנו:

והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה
והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך

הזאת יעלם ה' עליך עד השמדך
ונשאתם במתי מעט תחת אשר
והשיב לך את הברית ואת
החסד אשר נשבע לאבותיך. ואהבך
ושמעת בקול ה' אלהיך (כ"ח, ט-סב)
וברכך והרבך

כנגד "והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים" יש "והשיב בך את כל מדוה מצרים...
גם כל חלי". כמו כן בברכה ה' מסיר את כל החולי ואת מדווי מצרים "אשר ידעת",
ובקללה הוא יביא "כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזוה" - גם מה שלא
ידוע לעם.

תחת שה' ישמור את ברית בין הבתרים שהובטח בה לאברהם שזרעו יהיה
ככוכבי השמים (בראשית ט"ו, ה) יתקיים "ונשאתם במתי מעט", וזאת כי "לא
שמעת בקול ה'" במקום "והיה עקב תשמעון".

נחזור עתה וננתח את הקטע השייך לקללה הרביעית לעיל (כ"ח, מט-נז):

- א. ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר גוי אשר לא תשמע
לשנו. גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן
ב. ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך
ג. אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבדו אתך
ד. והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתך הגבהות והבצרות אשר אתה בטח בהן בכל
ארצך
ה. והצר לך בכל שעריך בכל ארצך אשר נתן ה' אלהיך לך
ו. ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנותיך אשר נתן לך ה' אלהיך במצור ובמצוק אשר
יציק לך איבך
ז. האיש הרך בך... מתת לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל מבלי השאיר לו כל
במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך בכל שעריך

ניתן להבחין באריכות ובכפילות שבתיאור הקללות בקטע זה, ולכן מסתבר כי בפנינו
חיבור שני תיאורים מקבילים של קללה זו. כפי שראינו, תיאור אחד שייך לקובץ
הקללות הקודם. עתה נוכל לראות כי התיאור השני שייך לקללות המקבילות לפרשת
עקב. ההיגדים 2, 17 הנם הניגוד של פסוק הברכה בפרשת עקב:

אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבדו אתך ואכלת פרי בטנך בשר בניך ובנותיך אשר נתן לך ה' אלהיך במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך	ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך
---	--

בעוד שהיגדים ב1, ד2 שייכים למערכת הקללות לעיל.⁵

ביחס ל-ג2 ניתן אולי להכריע מכך שהביטוי "אשר נתן לך ה' אלהיך" חוזר ב-ד1 וב-ג2. דבר זה יכול להצביע על הקשר בין שניהם, ולכן מסתבר כי ג2 שייך לקללה של פרשת עקב.

יוצא אם כן שבפרשתנו מופיעה הקללה המקבילה לברכה שבפרשת עקב. קשה לדעת האם בפנינו הקללה כולה או רק חלקה, ולכן קשה להגדיר שש לשונות קללה שיקבילו לשש לשונות הברכה שבפרשת עקב.

מידה כנגד מידה

בפסוקים ל-לג מובא קובץ הקללות הבא:

- א. אשה תארש ואיש אחר ישגלנה [ישכבנה קרי]
 - ב. בית תבנה ולא תשב בו
 - ג. כרם תטע ולא תחללנו
 - ד. שורך טבוח לעיניך ולא תאכל ממנו
 - ה. חמוך גזול מלפניך ולא ישוב לך
 - ו. צאנך נתנות לאיביך ואין לך מושיע
 - ז. בניך ובנותיך נתנים לעם אחר ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך
- קבוצת מתוארות שבע קללות בעלות מבנה דומה. משפטי התיאור כולם קצרים, להוציא את האחרון הארוך יותר. קללות אלו מתארות כולן מצב שבו אדם אחד עושק אדם אחר ונהנה מיגיע כפים לא לו.

ייתכן שקובץ קללות זה מבוסס על דברים פרק כ"ב:⁶

א. אשה תארש ואיש אחר ישגלנה
[ישכבנה קרי]	"כי יהיה נערה בתולה מארשה
לאיש ומצאָה איש בעיר ושכב
עמה..."
ב. בית תבנה ולא תשב בו	"כי תבנה בית חדש ועשית מעקה
לגגך" (כ"ב, ח)
ג. כרם תטע ולא תחללנו	"לא תזרע כרמך כלאים" (כ"ב, ט)

5. הביטוי "פרי בטנך" מופיע גם בברכות שבפרשת כי תבוא וגם בברכות שבפרשת עקב, ולכן ניתן לכאורה לשייך את דו לכל אחת מהמערכות. מכל מקום, ב-ד2 מופיע הביטוי "יותיר" כנגד "והותירך ה' לטובה" של כי תבוא. ומכיוון ש-ד2 משויך לכי תבוא, ממילא דו ישויך לפרשת עקב.

6. אי אפשר להתעלם גם מהקבלה הלשונית להכנה למלחמה המתוארת בפרק כ', א-י.

”לא תראה את שור אחיך או את
שיו נדחים והתעלמת מהם... וכן
תעשה לחמור” (כ”ב, ד)

ד. שורך טבוח לעיניך ולא תאכל
ממנו

ה. חמורך גזול מלפניך ולא ישוב לך
ו. צאנך נתנות לאיביך ואין לך
מושיע

”כי יקרא קן צפור לפניך... לא תקח
האם על הבנים... למען ייטב לך
והארכת ימים” (כ”ב, ו-ז)

ז. בניך ובנתיך נתנים לעם אחר
ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום
ואין לאל ידך

באמצעות ההקבלה לומדים את הרעיון של מידה כנגד מידה. הקללות הן עונש על
אי קיום הנאמר בקובץ מצוות זה, והן מידה כנגד מידה לעברות.

ההקבלה השביעית היא המעניינת ביותר. מהקבלה זו ניתן אולי ללמוד שטעם
מצוות שילוח הקן הוא אמנם צער בעלי חיים. משלחים את האם כדי שלא תראה
כיצד לוקחים את בניה.⁷ לפי הסבר זה הקללה השביעית היא בדיוק מידה כנגד מידה
לאי קיום מצווה זו.

ניתן לראות כי קובץ זה, הבנוי מקללות בלבד, מבוסס על המספר שבע, בניגוד
לקובצי הברכות והקללות הקודמים המבוססים על שש. נראה עתה קובצי קללות
נוספים המבוססים אף הם על המספר שבע.

חזרה לעבודות מצרים

נבחן עתה את כל הפסוקים שנשארו והפותחים בפועל שנושאו ה'. נוכל למצוא
שבעה פסוקים כאלה:

א. יִדְבַק ה' בך את הדבר עד כלתו אתך מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה
(כ”ח, כא)

ב. יככה ה' בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון ורדפוך עד
אבדך (כ”ח, כב)

ג. יככה ה' בשחין מצרים ובטחורים [ובעפלים קרי] ובגרב ובחרס אשר לא תוכל
להרפא (כ”ח, כז)

ד. יככה ה' בשגעון ובעורון ובתמהון לבב. והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש
העור באפלה ולא תצליח את דרכיך
והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע (כ”ח, כח-כט)

7. ואמנם זהו הטעם שנותן הרמב”ם למצווה זו. (מ”ג, ג, כו)

ה. **יכּה** ה' בשחין רע על הברכים ועל השקים אשר לא תוכל להרפא מכף רגלך ועד
דקדקד (כ"ח, לה)

ו. והפלא ה' את **מפתך** ואת **מכות** זרעך **מכות** גדלת ונאמנות וקלים רעים ונאמנים
(כ"ח, נט)

ז. והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה
והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה (כ"ח, סח)

מילת המפתח היא "מכה", והמילים הנגזרות מפועל זה מופיעות שבע פעמים בכל הפרק (יִפְּכָה, מַפְתֵּךְ, מַכּוֹת).

פסוק כב מתאר שבע מחלות, וכן פסוקים כז-כח מתארים שבע מחלות נוספות.

מסתבר כי בפנינו קובץ קללות עצמאי המבוסס על שעבוד מצרים. מתוארות כאן מכות מצרים - דבר ושחין. כמו כן יש רמז למכת חושך: "והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה" מזכיר את "וימש חשך", ואת "ויהי חשך אפלה" (שמות י', כא-כב).

במקום המצרים שהוכו ביציאת מצרים, הקללה מתארת כיצד ה' יכה את ישראל באותן מכות. ולאחר מכות אלו הגלגל יתהפך, ובני ישראל יחזרו לשעבוד מצרים, כלומר למצב שלפני הגאולה: "והשיבך ה' מצרים באניות... והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות".

ניתן למצוא בפסוקים אלו רמיזות נוספות ליציאת מצרים: "והפלא ה' את מפתך" כנגד "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שמות ט', ד).⁸ בקללה ההפלאה היא הפלאת מכות לרעה, בניגוד ליציאת מצרים שבה הופלו בני ישראל לטובה.⁹

רואים אנו כי קובץ קללות זה (וכן פסוקים נוספים בקבצים האחרים) בנוי על

8. הגיית הפעלים שווה, אע"פ ששורשיהן שונים (פ-ל-א לעומת פ-ל-י).
9. גם פסוקים השייכים לקובצי הקללות האחרים מזכירים נושאים וביטויים הקשורים ליציאת מצרים:
 1. "ונשאתם במתי מעט... כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש... להאביד אתכם" (סב-סג) במקום ו"כאשר יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ" (שמות א', יב).
 2. "והפיצך ה' בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ" (סד) מזכיר את "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקשש קש לתבן" (שמות ה', יב), ומתאר שוב את הרעיון של חזרה למצב שלפני יציאת מצרים.
 3. "והשיב בך את כל מדה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך" (ט)
 4. "זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו הארבה" (לח)

הרעיון של שיבה למצרים למצב שלפני גאולת ה'. כמו כן המכות שהביא ה' על המצרים יחולו על ישראל.

מהו המסר המועבר כאן? התורה מתארת בכמה מקומות כי ה' הוציא את ישראל ממצרים כדי שיהיו לו עבדים וישמרו מצוותיו. על הדבר הזה נכרתה ברית, ואם עם ישראל יפר את הברית ממילא יציאת מצרים צריכה להיבטל. זהו המצב המתואר בקללה.

רעיון זה ניתן אולי לראות בהקבלה נוספת בין פרשתנו ליציאת מצרים: הפסוק "בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר" מזכיר את דברי משה ביחס למן ולשִׁלְיוֹ ביציאת מצרים: "ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. ובקר וראיתם את כבוד ה'..." (שמות ט"ז, ו-ז). הקללה באה מכיוון שהעם שכחו את הטובות שעשה ה' עמם ערב ובוקר.

רע תחת טוב

אם נבחן את הפסוקים שנשארו בפרשת הקללה נגלה קובץ קללות נוסף בפסוקים לח-מא; הקובץ מבוסס על שבעה פעלים בגוף שני עתיד.

זרע רב תוציא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו הארבה
כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה ולא תאגר כי תאכלנו התלעת
זיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כי ישל זיתך
בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי

קובץ זה מבוסס גם הוא על המספר שבע. בקובץ מופיעים שבעה פעלים בצורת עתיד רבים: תוציא, תאסף, תטע, תשתה, תאגר, תסוך, תוליד.

הקובץ מתאר מצב שבו מטובה רבה יוצאת רעה. ייתכן שהסיום של קטע זה נמצא בפסוקים מז-מח.

תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל

ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה' בך ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל ונתן על ברזל על צווארך עד השמידו אתך

הסיום מסביר מדוע באה הרעה במקום הטובה: כשהייתה טובה לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כול, ועל כן תעבוד את אויבך ברעה.¹⁰

10. בשמ"א ח', יא-יז מתואר מה יהיה משפט המלך. ייתכן שיש קשר בין הדימויים המוזכרים שם לבין קובץ קללות זה: "את בניכם יקח ושם לו במרכבתו..."

סיכום

מהניתוח המבני במאמר זה עולה כי פרשת הקללה מורכבת מכמה קבצים. הקבצים שבהם ברכות וקללות מבוססים על המספר שש. והקבצים שבהם קללות בלבד מבוססים על המספר שבע.

מצאנו פסוקי קללה המשלימים את הברכה שבפרשת עקב (הבנויה על המספר שש).

ראינו כי קובץ קללות אחד מבוסס על קובץ החוקים בדברים כ"ב, וקובץ קללות נוסף מבוסס על הרעיון של ביטול יציאת מצרים.

ישנם פסוקים נוספים שלא שויכו אף לא לאחת מקובצי הקללות לעיל, ושיוכם דורש בדיקה נוספת.

נביא לסיום את רשימת הקבצים והפסוקים השייכים לכל קובץ:

ברכות וקללות 1: א-ו, טו-יט.
ברכות וקללות 2: ז-יד, כ, כד-כו, לו-לז, מג-מד, מט-נז, סג-סז.

קללות המקבילות לברכה בפרשת עקב: נא-נג, ס-סב.
קללות "מידה כנגד מידה": ל-לג
קללות "עבודת מצרים": כא-כב, כז-כט, לה, נט, סח.
קללות "רע תחת טוב": לח-מא, מז-מח(?)

פסוקים שלא שויכו חד-משמעית לשום קבוצה: כג, כו, לד, מב, מה-מו, נח.

"ואת בנותיכם יקח לרקחות..."

"ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו"

"וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו"

"ואת עבדיכם ואת שפחותיכם... ואת חמוריכם..."

"צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים"

אזכור בנים, בנות, כרמים, זיתים וזרע בפרשת המלך מזכיר את קובץ הקללות שלפנינו. כמו כן המשפט "ואתם תהיו לו לעבדים" מתאים לסיומת שאותה אנו מנסים לשייך לקובץ זה "ועבדת את איביך".

בפרשה זו מוזכרים גם צאן וחמורים שאותם ראינו בקובץ הקללות "מידה כנגד מידה". בנים, בנות וכרמים מופיעים גם הם בקובץ "מידה כנגד מידה".

וייתכן שהרעיון בהקבלה זו להדגיש את חטא העם בשאילת המלך, ואת העונש שהמלך יהיה להם לקללה.